

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

Petőfi. Irla Barabás Ábel. Budapest. 1907. Franklin-Társulat,

Sokszor felhangzott a panasz, hogy Petőfinek még mindig nincs méltó élet- és jellemrajza. Zilahi és Fischer munkája sok tekintetben elavult, Ferenczy Zoltán 3-kötetes nagy műve pedig inkább eredeti kutatások alapján összegyűjtött anyaghalmoz, mint művészi életrajz. A Petőfiről szóló irodalom nagyrészt kisebb részlettanulmányokban és hírlapi cikkekben merül ki. A legtöbb ilyenmű dolgozatnak Gyulai Pál egyetemi előadása az irányítója, a minthogy a legtöbb újabb írók értékelésében az ő szava birt eddig legnagyobb súlylyal. Ferenczy művének megjelenésével a költő életének minden mozzanata előttünk állt s így sokan óhajtották, hogy a meglevő anyagból Gyulai Pál szerkeszsen egységes, a költő szellemi arczképét híven tükröző életrajzot. A mivel Gyulai — sajnos — késik, azzal Barabás — sajnos — sietett. Egy vaskos könyvben értekezik Petőfiről, de oly sovány invenczióval, hogy mondanivalója 20 oldalon is elért volna. Végtelen bőbeszédűséggel, bosszantó ismételtetéssel s szintelen frazeológiával mondja el újra mindazt, a mit már Gyulaitól és Ferenczytól tudunk. S a sok banalitás annál inkább bántó, mert szerzőnk az önteltségnek szokatlanul magas hangján úgy adja őket elő, mintha »új szókat« mondana. Pedig Barabás legtöbb »eredeti« gondolatát kalaplevéve üdvözöljük, mint régi ismerőst s legfőlebb az érint károsan, hogy utolsó találkozásunk óta annyira megöregedtek, hogy bőbeszédűen fecsegnek tele 286 oldalt.

Azt hisszük, nincs költőnk, kinek annyira átlátszó lenne az egyénisége, mint Petőfié. Nála igazán semmi nincs abból a sfinxszerűségből, a mit Péterfy Keményben talált. Életében, költészetében egyaránt őszinte volt. Hogy tőle vegyünk hasonlatot: minden tette nyitott könyv, melyben cselekvésének rúgói, szándékai, tervei tisztán olvashatók. Mindent elmondott magáról; még halálát is előre elbeszélte. Költészete, följegyzései, kalandjai, a kortársak nyilatkozata: oly adatok, melyek tökéletes vonásokban tükrözik szellemi arczképét. Hogy fejlődését megérthessük, egyéniségének ismeretén kívül, valóban nincs szükségünk egyébire, mint a kor tanulmányozására, mely rá hatással volt és neveltetése körülményeinek

ismeretére. A buzgó psycholog elmehet addig, hogy szülőiben nyomozza az örökbe hagyott vonásokat, e feladatot azonban megnehezíti az, hogy nem ismerjük őket eléggé. S hogyan magyarázza költőnk egyéniségét Barabás? Talán visszamegy Petőfi nagyatyjára, vagy dédapjára? Nem. Ez nem lenne eléggé tudományos eljárás. A honfoglaláson kezd. Olvasóm valószínűleg hitetlenül rázza fejét s ezért a könyv első fejezeteit ide jegyzem. »A magyar nép honfoglalása.« »Az új haza néprajzi áttekintése.« »A nép psychológiája.« »A földrajzi fekvés és éghajlat befolyása.« »A magyar nép erkölcsi felfogása.« »A magyar nép szívós kitartása az eszmék szolgálatában.« Minthogy ily messze út után elfáradtunk, nézzük meg, hol tartunk ez utolsó fejezetben. Itt a következő pontok készítik elő Petőfi jellemrajzát. »A reformáció. — A lutheranus, kálmínista és unitárius vallás térfoglalása. — A vallási viták hevéssége. — Rákóczy szabadságharcza. — A kurucz költészet jelleme. — A csüggedés korszaka. — A magyar gondolkodni kezd. — A filozófia behatol az irodalomba. — A forradalmi eszmék csirája. — Az irodalom megújíthatása.« — Mit akar e mérhetlen kitéréssel Barabás? Történelmi kalandozásait azzal indokolja, hogy Petőfi költészetében a magyar lelkét keresi. »Nem csak arról van szó, hogy milyen volt Petőfi képzelő ereje, hanem arról is, hogy milyen a magyar ember képzelete. Nem csak arról van szó, hogyan szerette Petőfi szüleit, hanem arról is: hogyan nyilatkozik a szülők iránti szeretet a magyar embernél« stb. Épp így kutatja Petőfi szerelmét, filozófiáját, hazaszeretét a magyar lélekben. Petőfi költészete tehát olyan növény, »mely ott csirázott valahol a Don és Volga folyamok közt elterülő végetlen rónákon, míg aztán húsz és egynehány emberöltő mulva a Duna és a Tisza alföldjén virágzott ki a maga pompájában.« Barabás a fiatalosság irigylésre méltó tüzével hőse számára foglal le minden vonást, mely a magyar természetet valaha csak jellemezte. Petőfi nála mintegy kizárólagos és egyetemes tulajdonosa a nemzeti sajtásoknak. S itt eszünkbe jut: vajjon mit csinálna szerzőnk, ha Aranyról rajzolna »szellemi arcképet«? Fájdalommal gondolunk a Petőfiével teljesen ellentétes természetű nagy költő sorsára, a kit Barabás elmélete érdekében kénytelen lesz kihagyni a »csodás magyar virágok« közül. Hát többi nagy költőnk? Vörösmarty, Tompa, Kisfaludyak? Szerzőnk mindezekkel nem törődik, mert egy korábbi munkájában nem velők, hanem Vas Gerebennel foglalkozott. Természetes tehát, hogy Petőfi mellett legfőlebb Vas Gereben és Jókai magyarsága jöhet számba.

E gondolatért valóban nem volt érdemes a Don és Volga partjára elfáradni. Igaz, hogy ez az egyetlen új dolog a könyvben. De ha szerzőnkben tényleg lenne valami a »filozóf«-ból, úgy őseink honalapításának szemlélése helyett a költő közvetlen elődeire vethetett volna mélyebb pillantást. Mennyivel érdekesebb lett volna kutatni azt, hogy a szláv származású Petrovicsek hogy alakultak át jó magyarokká? Aztán: Petőfi természetének szokatlanul jellegző sajtása az indulatosság, a hirtelen szenvedélyesség. Hogy nem gondolt szerzőnk arra, hogy a magyar ember általánosan ismert típusa eddig a méltóság, a nyugalom vonásait egyesítette inkább magában. Még a »hirtelen haragú« Toldi is mennyi

mindent eltűr, míg »iszonyatosképpen« megharagszik. Mindenesetre tanulságosabb lett volna annak fejtegetése, hogy az öröklött szláv temperamentumra mennyiben hatott átalakítólag a magyar földnek, népnek és szokásnak az az izzó szeretete, mely szinte perzsel Petőfi költészetében. Taine milieu-elméletét annyira kiszélesíteni, hogy egy író lelki életének vizsgálatánál egy ezredév előtti időkre menjünk vissza igazán, meddő dolog.

A könyvnek hosszú bevezető része tehát elmaradhatott volna. Az ez után következő három fejezet a költő életét, jellemét és költészetét tárgyalja. Szívesen elismerjük, hogy Petőfi élet- és jellemrajza szabatos s a források ügyes felhasználásával készült. Többnyire Ferenczyt, az Utileveleket, a költeményeket s Szendrey Julia naplóját értékesebbé itt szerzőnk. A könyvnek ez a része lelkesen írott s bár új szempontja nincs, érdeme, hogy középiskolai tanuló, vagy egyetemi hallgató számára könnyebben hozzáférhetővé tette a szétszórt anyagot. A Petőfi életéről szóló négy fejezetben a lángelméről, a szülőkről (igen, röviden és fölszínesen), a fejlődésről és a költőnek a nemzethez való viszonyáról talá-lunk elmélkedéseket. A jellem »egyik fejlődési folyamatában« a fiúi szeretet, baráti szeretet, a szerelem és hazaszeretet érzelmeit elemzi, a másikkban különböző »rétegeket« bont le a költő egyéniségéről s a rétegek alatt mutatja fel a lélek tulajdonságait. Az első réteg alatt pl. merő külső vonásokat csoportosít. A költő »különccségeiről, nagyzolásáról, állítólagos korhelységéről, gorombaságairól az elvek harcában« stb. emlékezik meg. A második réteg alatt rátalál gyermekét szívére, mértékletességére, egészség becsvágyára, őszinteségére, látnoki tehetségére stb. A harmadik réteg alatt Petőfi önzetlensége, áldozatkészsége, elvhűsége, önérzete stb. rejtőzik. Látnivaló, hogy ez a »réteg elmélet« fölösleges ékítés csak s nem egyéb, mint egy teoriává felfújtt metaphora. A második és harmadik réteg alatt felsorolt egyéni »jellemvonások« önkényesen fölcserélhetőek s mi sem indokolja egyik, vagy másik »réteg« alá tartozásukat. Szerzőnek — ismételjük — itt az az érdeme, hogy a Ferenczy-gyűjtötte óriási anyagot megrostálta s egy kötetbe foglalja azt, a mi Ferenczy előadásában három kötetet tesz ki.

Barabás, könyvének utolsó részében a költőről, mint művésztől is megemlékezik. De észrevételei itt annyira kézenfekvők, köznapiak, hogy nem méltók különös figyelemre. A helyett, hogy a költő alkotás módját vizsgálná, vagy összefoglalná azokat a jellemvonásokat, melyeket kiválóbb elmék Petőfi költészetében észrevettek: többnyire színtelen szövegekben dicsőíti költőnket. Nem az olvasót, hanem a régi gondolatokat melegíti fel. S teszi ezt az önérzetnek oly hangján, melyet úgy látszik, költőnktől tanult el. Vörösmartynak Petőfire írt emlékezetes epigrammját: »Légy buzgó, de szerény, bírónak még te kicsiny vagy« — a minden salaktól megtisztult költő valóban joggal nyújthatná át a vele foglalkozóknak.

II.

Sully Prudhomme. Eine psychologisch-literaturgeschichtliche Studie von Dr. Ludwig Karl. Leipzig, Chemnitz 1907. 8° 126 l.

Karl Lajos a győri főreáliskola tanára. Mikor ezt a könyvét német nyelven írta meg, valószínűleg az a gondolat vezette, hogy így szélesebb olvasókörre számíthat. Talán úgy okoskodott, hogy bizonyosan tud nálunk németül, a ki *Sully Prudhomme* iránt is érdeklődik. Távol van tőlünk, hogy ezt hibájául rójuk fel, hiszen a tudománynak nem a nyelve, hanem az eredménye érdekel inkább bennünket. Mindenesetre a német nyelv helyett a francia választása logikusabb lett volna.

Sully Prudhomme a *Parnasse* néven ismert költői kör egyik legtehetségesebb tagja volt. Ezek a költők arra törekedtek, hogy a költészet tartalmát új hódításokkal növeljék. Így pl. *Heredia*, kinek teljes költészetét megismerhetjük *Vargha Gyula* szép fordításában a Kisfaludy-Társaság Anthológiájából, történelmi tanulmányait vont be a költészet mázával. *Sully Prudhomme* pedig a metafizika problémáit és más filozófiai kérdéseket vont be költészete keretébe. Ifjúságának szomorú napjai nagyon korán kifejlesztették benne a gondolkozó hajlamot. Finoman érző lelke pedig még gondolatait is érzelmekkel szőtte át és megfordítva. Érzelmi világának teljes szabad szárnyalását megakadályozta a töprengő érzelem, s e kettő küzdelméből fejlődött bámulatos finomságú, szelid hangú költészete.

Ennek a vonzó hatású életpályának a leírását találjuk *Karl* könyvében. Egy általános jellemzést és a költő külső életét tárgyaló bevezetés után három fejezetben foglalkozik a költővel, a gondolkodóval és a művészszel. Az első fejezetben ügyesen állítja szemünk elé a költő tehetségének ébredését, majd érzelmeinek küzdelmét a mindinkább túlsúlyra jutó gondolati elemmel, majd ez utóbbi teljes győzelmét. Akkor azután elfordult *Sully Prudhomme* a költészettől, hogy teljesen filozófiai munkásságának éljen. Ezzel foglalkozik a második fejezet, míg S. P. előadó nyelvi művészetét és esztétikai nézeteit és hatását a harmadik tartalmazza.

E könyv lapjairól érdekes élet elevenedik föl az olvasó előtt. Benne a költő megrontja a gondolkodót, a gondolkodó pedig folytonos akadályokat gördít a költő útjába. De így is egész ember marad, a ki külső elismerésben is részesült. A Francia Akadémia tagjává választotta, 1902-ben pedig a Nobel-díjjal is kitüntették.

Ez a könyv francia íróról német szellemben készült. Míg a frank szellem egy író megítélésénél, lelki világának rajzánál folytonosan a kritikus szubjektív érzelmeit tolja előtérbe s maga a kritika szellemes irodalmi terméké válik, addig a német »Gründlichkeit« elmerül a tények halmazában és nem valami nagyon kellemes olvasmány. A francia író többet beszél magáról mint a tárgyáról és mellette föltétlenül szükésesnek tartjuk még a megbírált író olvasását. A német újra elmondja mindazt, a mit a költő, a kiről szó van, énekelt, saját személyét pedig

csak néha-néha mutatja. *Karl* szintén így tesz. Célja volt *Sully Prudhomme* lelki fejlődését vázolni. Ezért elmondja bőven munkáinak egész tartalmát s rendszeren a fejezetek végén összefoglalja pszichológiai szempontból a fejlődés mozzanatait. A mit ilyenkor mond, az nem új dolog. Elmondták már előtte tekintélyes francia kritikusok: *Brunetière*, *G. Paris*, *Coquelin* stb.

Leszámítva a sokszor bő lére eresztett tartalom-elmondást, *Karl* érdemes munkát végzett. Ügyesen tudta vázolni költőjének fejlődését. A címiben szereplő »psychologisch« daczára nem merült el a bőven kinálkozó lélektani analysisben, mely pedig nálunk már szinte betegséggé kezd itt-ott fajulni. Ha eredményei nem is újak, mégis szolgálatot tett azoknak, a kik *Sully Prudhomme* egész pályájának összefoglaló rajzára kíváncsiak.

A mostaninál azonban még sokkal szebb munkát alkothatott volna, ha a nagy angol essay-írók eljárása lebeg szeme előtt könyve írásakor. Teszem *Macaulay* vagy a mi *Péterfy*nk sok szép példát mutat hat arra, hogyan kell lelki analysissel általános vonásokban, de mégis világosan és vonzóan megrajzolni egy költő pályáját és kimutatni helyét korának szellemi mozgalmaiban. Az ilyen alkotáshoz, igaz, az olvasónak jobban kellene ismerni *Sully Prudhomme* munkásságát, mint az a *Karl* könyve megértéséhez szükséges. De ne feledjük, hogy az irodalomtörténet-íróknak, a ki sok tekintetben alig több a kommentátornál, érdeme, ha a szellemóriások munkáinak tanulmányozására kedvet ébreszt az olvasókban. Ez egyszersmind jutalma is. A *Karl* monografiája után alig lesz még valakinek kedve *Sully Prudhomme*-ot elővenni, mert azt hiszi, hogy ebből a könyvből már tökéletesen megismerte a költő minden gondolatát. Pedig *Sully Prudhomme*-nak egy szép verse többet ér ennél az egész kötetnél. Szerzőnkben nincs meg az a tulajdonság, mely soh' sem felejtí, hogy csak csatlósa a költőnek és az ő kötelessége érdeklődést kelteni írójának szellemi világa iránt. Ha angolosan jár el, ez mindig eszében lesz és könyve bizonyosan rövidebb, de jobb lett volna. És ez nem utolsó érdem. No meg úgy még teljesebb lenne a nemzetközi koncert, mert magyar tanár francia költőről angol szellemben írt volna német könyvet.

De írását így is figyelmébe ajánlhatjuk az érdeklődőknek.